

DEBAT

*Praktisk
økologi:
Spagnumfri
dyrkning*

“Mange bruger spagnum for at give en leret og tung jord mere fylde og struktur. Det samme resultat kan du opnå med kompost. Ud over en bedre struktur, så tilfører kompost også næring og liv til jorden”.

Af **Julie Priess Hansen**
spagnumfri.dk

Hvad er spagnum, og hvorfor bruger vi det i haven?

Hvor kommer plantesækkene fra?

Plantesækken, som du køber i havecentret og supermarkedet, er fremstillet af tørv, som er tørrede, omsatte sphagnumplanter – populært sagt spagnum.

Tørven formes under naturlige forhold i højmoser. Vandmætning og iltmangel i højmoserne gør, at al nedbrydning går ekstremt langsomt. Derfor bliver højmosens planter kun delvist nedbrudt, når de dør. Med tiden opbygges et lag af delvist nedbrudte sphagnumplanter, som sphagnumplanterne vokser i. Sphagnumplanterne vokser altså i princippet oven på sig selv. I nogle højmoser er laget af tørv/spagnum mere end ti meter tykt. Sphagnum er en plante, som vokser meget langsomt. Derfor er tørvedannelsen også ekstremt langsom. Det tager typisk ti år at forøge tykkelsen med bare en cm. En mose på 5 meters tykkelse kan altså snildt være 5.000 år gammel.

Højmoser – en unik naturtype

Højmoser er unikke naturtyper. De særlige, næringsfattige forhold i højmoserne gør, at mange rødlistede planter og insekter lever der. I højmosen kan du blandt andet finde soldug, som er Danmarks eneste naturligt voksende kødædende plante.

Højmosen er desuden på verdensplan et ofte overset kulstoflager. Når man inddrager nye områder til spagnumproduktion eller landbrug, så er det første, man gør, at dræne områderne for vand, så man kan gå og køre med maskiner på tørven. Når området er drænet, så kommer tørvens kulstof i kontakt med ilt og bliver omdannet til CO². Samtidigt forsvinder vegetationen og hermed også de rødlistede arter, som lever i områderne.

Tørvegravning gennem tiderne

Menneskets brug af mosernes tørv er bestemt ikke noget nyt. Før i tiden var tørven en livsnødvendig ressource, da man brugte det som brændsel. Helt op til 1800-tallet var tørvegravningen præget af selvforsyning. Bønderne gravede tørv fra moserne i foråret, tørrede det og brugte det til at varme deres mad og frosne lemmer om vinteren, og mange steder fortsatte husmænd med at anvende tørv et godt stykke ind i de tyvende århundrede.

Da industrialiseringen kom i starten af 1800-tallet, begyndte man dog også at effektivisere tørvegravningen for at forsyne den fremvoksende industri med energi.

Med jernbanens indtog i 1870'erne begyndte tørv dog at blive erstattet af kul og olie.

Omkring verdenskrigene, hvor kul og olie var en mangelvare, steg produktionen af tørv voldsomt i en periode for igen at blive erstattet af kul og olie efter krigen. Det blev igen dårlige tider for tørveindustrien. Det øverste lag tørv var dårligt brændsel og svært at sælge, og tørvegraverne kaldte det i spot hundekød. I perioden 1950 til 1970 begyndte de professionelle gartnerier og tørveindustrien at eksperimentere med at blande hundekødet i pottejord. Salget af hundekød til havebrug og gartneri blev altså tørveindustriens overlevelse i Danmark.

Sådan forvaltes højmoserne i dag

Vi har relativt få områder tilbage i Danmark med funktionelle højmoser. Disse områder er fredede. Der udvindes fortsat tørv i dag til brug som jordforbedring og vækstmedier på områder, som allerede er drænet. Men fredningen har gjort det slut med at inddrage og dræne nye områder. Herhjemme er Pindstrup Mosebrug i dag det eneste firma, som udvinder spagnum på industrielt niveau. Pindstrup høster på ca. 320 ha (3,2 km²) i områder i Store Vildmose og Lille Vildmose i Nordjylland og Fuglsømose på Djurs. I Danmark forbruger vi lidt over 100.000 ton spagnum om året. Cirka halvdelen heraf bliver solgt som plantsække til brug i hobbyhavebrug. Den anden halvdel bruges i professionelle gartnerier og til anlægsarbejde.

Fremtiden for spagnumudvinding

De seneste tilladelser til at udvinde spagnum på dræned højmoser i Danmark gælder for de næste 20–25 år. Herefter er ressourcerne ved at være opbrugt herhjemme. Spagnum, som sælges i Danmark, vil altså på sigt udelukkende stamme fra andre lande med ekstra transport, CO²-udslip samt usikkerhed om der sker en fornuftig naturgenopretning til følge.

Lille Vildmose

Lille Vildmose ligger ca. 15 km sydøst for Ålborg og er et af de steder, hvor tørvegravningen i det tyvende århundrede har forvandlet landskabet markant. Under anden verdenskrig udvandt man primært tørv til brug i cementfabrikker, men siden har udvindingen udelukkende været til brug som vækstmedie. Når man fjerner vandet, bliver området tørt, og man holder vegetationen nede for at undgå ukrudt. Om sommeren bliver der ulideligt varmt. Det fremstår som en stor, brun ørken.

Ifølge Pindstrups direktør Jan Astrup, så foregår al udvinding i Danmark – inklusive i Lille Vildmose – dog på områder, som tidligere er blevet drænet af staten, og altså ikke funktionelle højmoser. Et område, som har været drænet, vil uden efterfølgende naturpleje udvikle sig til birkekrat, hvilket medfører yderligere nedbrydning af højmosen. Hvis der skal skabes en ny højmose, kræver det altså mange ressourcer – og tusindevis af år.

Vores brug af spagnum – og alternativer

Spagnum bliver brugt til vidt forskellige formål i det danske havebrug. Her er mit bud på, hvilke alternativer, der er, hvis du vil erstatte spagnum med hjemmelavet eller købt kompostjord. Mange bruger spagnum for at give en leret og tung jord mere fylde og struktur. Det samme resultat kan du opnå med kompost. Ud over en bedre struktur, så tilfører kompost også næring og liv til jorden.

Forberedelse af havejorden

det kan du gøre: Giv din jord din egen kompost hvert efterår. Alternativt kan du køre på genbrugspladsen i foråret og hente kompost. Her skal du være opmærksom på, at der er stor forskel på den kompost, som du får hos landets affaldsselskaber. Du kan også købe vækstmuld fra større firmaer som f.eks. Solum Gruppen eller RGS90 (se miniguide til køb af kompostjord på side 9).

Spred komposten ud på jorden. Hvis du bruger købt kompost eller kompost fra genbrugspladsen, så sørg for at blande det godt ind i det øverste lag af havejorden. Derved undgår du, at komposten bliver vandskyende, når den tørrer ud. Ren kompost af haveaffald kan nemlig, ligesom spagnum, være vandskyende, fordi det har en anden kemisk polaritet end vand. Jordpartiklerne, derimod, suger gerne vandet til sig, selvom de er tørret ud.

surbundsbedet

Rhododendron er en af de mere populære haveplanter i Danmark. Den er en surbundsplante og trives i sur og næringsfattig jord. Derfor er spagnum oplagt som jord til rhododendron og andre surbundsplanter som f.eks. blåbær.

Det kan du gøre: Hvis din jord er meget leret, så kan du tilføje sand og/eller kompost, så jorden dræner bedre. Der findes desuden gode erfaringer med løbende at blande nåle fra nåletræer i jorden. Jeg har dog ikke kunnet finde noget videnskabeligt belæg for, at dette reelt forsurer jorden. Mit råd vil være at prøve sig frem. Hvis jorden ikke er for rig på kalk, kan man have succes med surbundsplanter i sin egen havejord. Alternativt kan man jo, i økologiens ånd, vælge kun at dyrke surbundsplanter på steder, hvor jorden fra naturens side er sur og undlade at dyrke dem, hvor jorden ikke er egnet.

Drivhusdyrkning

Det er enormt populært at dyrke tomater, agurker og andre drivhusplanter direkte i spagnumssække. Man kan købe kapillærkasser, som er specifikt designet til, at der kan ligge en pose med spagnum i den. På posen er der sat kryds der, hvor du skal snitte et hul og sætte din tomatplante i. Fordelen ved dette system er, at det er nemt. Men vil du gerne tage dit drivhusbrug til the next level, så skal du altså prøve at dyrke dine tomater i rigtig kompostjord. Det giver lidt mere arbejde, fordi jorden med års mellemrum skal skiftes, men jeg oplever, at tomaterne bliver mere lækre, når de er dyrket i rigtig jord.

det kan du gøre: Dyrk direkte i jorden i drivhuset. Inden udplantningen i maj kan man vælge at udskifte jorden i drivhuset. Ny jord til drivhuset får du ved at lave en blanding af havejord og kompost fra genbrugspladsen eller din egen kompost. For at undgå at sprede sygdomme i drivhuset, er det en god idé at tage jord til drivhuset fra områder, hvor der ikke har været dyrket tomat, squash, græskar og kartofler for nylig. Jorden, som du tager ud af drivhuset, kan du bruge i jordblandinger til såkasser og potter til stueplanter og sommerblomster.

Forkultivering

Der er mange fordele ved at forkultivere i kompostjord. Planterne vænner sig til et naturligt miljø – på godt og ondt – helt fra spiringen. Derved bliver chokket for planten mindre, når den store dag kommer, og den skal ud i have- eller drivhusjorden.

Såjord til spiring skal være fin og næringsfattig. Fin for at sikre kontakt til frøet og næringsfattig for at undgå, at jorden bliver for stærk, og dermed svitser den sårbare spires rødder. det kan du gøre: Det allerbedste er at bruge sidste års kompostjordsblanding fra drivhus eller blomsterpotter. Her er meget næring brugt op, og sidste års planter har gennemboret jorden med rødder og givet den en fin struktur med små jordkrummer. Bland evt. en smule velomsat kompost i kompostjorden (f.eks. i forholdet 1:5), hvis du føler, at der er behov for at gøre jorden mere luftig.

potteplanter

I dag bugner plantecentrene med hundredevis af forskellige planter. Årsagen til, at dette overhovedet kan lade sig gøre, er formentlig kombinationen af opfindelsen af plastpotten og spagnummens kommercialisering op gennem 1950'erne, da plastpotter såvel som spagnum er lavet af lette materialer, som er billige at producere.

Men plastpotter og andre potter har det problem, at jorden ikke kan få tilført ilt. Jorden bliver nemt så våd, at plantens rødder rådner. Her har spagnum den fordel, at det består af 80–95% luft. Derfor rådner rødderne sjældent i spagnum. Samtidigt har spagnum gode kapillære egenskaber – dvs. at spagnum er god til at holde på vand og trække det op fra underpotten (samtidigt med at det også er luftigt). Denne kombination gør, at spagnum rent strukturmæssigt er et ideelt dyrkningsmedie til potter.

Struktur og letvægt er altså spagnums store force. Men det kan sagtens lade sig gøre at dyrke potteplanter i kompostjord, og det vil du få stor glæde ved.

Det kan du gøre: Gør som gartnere gjorde i gamle dage: Bland god muldjord med kompost og sand – så har du en glimrende pottejord. Læg evt. sand/grus eller potteskår i bunden af potten, så er risikoen for, at der opstår iltfattige forhold i potten mindre. Du kan læse mere om, hvordan du fremstiller pottemuld på næste side.

Opskrift på såjord og pottemuld

Bland din såjord og pottemuld af tre hovedingredienser: Luftig muldjord, velomsat kompost og sand/grus (2 mm). Sand kan du købe i et havecenter eller byggemarked.

Muldjorden skal med, fordi den giver sammenhængskraft og hjælper til at holde på vand til planternes rødder. Sandet skal med for at gøre jorden mere luftig, så planterne kan få ilt til deres rødder. Komposten gør ligesom sandet jorden mere luftig. Komposten giver også blandingen et tilskud af gødning, som frigives langsomt og over lang tid.

Nedenfor kan du se opskrifter på de to blandinger. Opskriften skal tages med et gran salt, for man er nødt til selv at prøve sig frem for at finde den rette blanding. Næringskrævende planter som f.eks. tomater kan man godt give en større andel kompost. Andre planter som f.eks. jordbær er mere sensitive overfor indholdet af næringsstoffer fra komposten.

Pottemuldsblanding

*1 del muldjord fra have eller drivhus
1 del velomsat, næringsfattig kompost
1 del sand*

- Sandet kan undlades, hvis muldjorden i forvejen er sandet. Så skal der bare 2 dele muldjord i. Si blandingen med en 10 mm sold.

Såjordsblanding

*4 dele brugt hjemmelavet pottemuld, drivhusjord eller havejord fra sidste sæson.
1 del velomsat og næringsfattig kompost
Evt. 1 del sand*

- Si blandingen med en 5–10 mm sold afhængig af frøenes størrelse. Jo større frø, jo større skal soldet være.

Miniguide til køb af kompostjord:

I Tyskland og England kan man købe spagnumfri og spagnumreducerede produkter i de fleste havecentre, men der går nok nogle år, før de danske butikker bugner med spagnumfri plantesække. Men hvad gør man så, hvis man gerne vil dyrke i kompostjord, men ikke har mulighed for at lave sin egen. Her får du en guide til køb og brug af kompostjord til forskellige formål.

Ø-kompost fra Farmergødning

Farmergødning er så vidt jeg ved det første firma på det danske marked med en spagnumfri kompostbaseret plantesæk. På deres hjemmeside hedder det kompostbaserede vækstmedie Økologisk jord til højbede/plantekasser – på posen står der Ø-kompost. De kan købes i 30 liters poser og i storsække.

Farmergødnings kompostjord er fremstillet af 3-års komposteret lupin, kodybstrøelse og grøn rug. Den er sort og har en meget fin struktur. Der findes mange gode erfaringer med at bruge jorden til forspiring. Vær dog meget opmærksom på ikke at drukne planterne, da produktet ikke er lige så luftigt som spagnum. Produktet har en meget fin struktur og kan med fordel blandes med noget grovere materiale, inden det bruges i potter og krukker. Hvis du giver Erik fra Farmergødning et kald, så blander han gerne lidt lupinfiber i for struktur og næring.

Spagnumfri krukkejord fra Champost

Champost har i år lanceret en spagnumfri krukkejord. Krukkejorden skulle i princippet kunne købes hos de fleste havecentre, som fører Champosts produkter, samt i Silvan, men det er altså ikke alle steder, de har den. Krukkejorden er fremstillet af komposteret hestemøg, vækstler og harpet/siet muld. Jeg har brugt krukkejorden derhjemme til mine potter og krukker, og det har fungeret godt. Jorden er dog tilsyneladende ret rig på næring. Undlad derfor at plante følsomme planter i jorden.

Sækken med krukkejord er enormt tung, hvilket kan være en udfordring, hvis man ikke har bil. En tung jord hjælper til, at potterne ikke vælter, når det blæser – men jeg ville være forsigtig med at bruge det i en altankasse pga. faren for, at det hele skulle falde ned i hovedet på forbipasserende. Champost har i øvrigt også en kompostjord, som man kan bruge til at forbedre jorden i haven.

Weibulls 100% Återvunnen Jord

Denne jord kan indtil videre kun købes i Bauhaus. Jorden består af komposterede træfibre, havekompost, barkmuld og naturgødning og anvendes til udendørs brug og tilplantning i haven. Produktet kan ifølge forhandleren også bruges til potter og krukker, men er ikke egnet til stiklinger og frø. Jeg har endnu ingen erfaringer med dette produkt.

Kompost fra genbrugspladsen

Kompost fra genbrugspladsen er fremstillet af komposteret have-/parkaffald. Kompost fra forskellige affaldsselskaber kan have meget forskellig kvalitet. Derfor er det meget svært at give generelle anbefalinger om kompost fra genbrugspladserne. Her kommer et par eksempler: Komposten fra AffaldVarme Århus kan bruges direkte i potter, højbede m.v., da den er tilført muldjord og sand. I Københavnsområdet er det derimod ofte ren kompost, man får. Komposten er god til at forbedre jorden i haven, men den skal blandes med sand og god muldjord, før det kan bruges i potter og krukker. Andre steder, f.eks. på Lolland og Falster, er genbrugspladsernes kompost ikke færdigomsat og bør kun bruges til jorddække. Er du i tvivl, kan du undersøge, om du kan få en dyrkningsvejledning fra dit lokale affaldsselskab.

Kompost af have-/parkaffald

Kompost af have-/parkaffald sælges af mange firmaer. To af de større producenter er RGS90 og SolumGruppen. RGS90 sælger produktet Vækstmuld blanding 4 i kubikmeter-mål. Vækstmulden er en blanding af have-/parkkompost, muldjord og sand, og det kan bruges til højbede, krukker, plantekasser og andre større beholdere samt til jordforbedring.

PH og kompost

Personligt er pH ikke noget, jeg tænker så meget over i min plantedyrkning. Jeg har hørt mange kloge mennesker sige, at de fleste planter har en stor evne til at tilpasse sig et bredt spektrum af pH-værdier. Hvis man har et rigt mikroliv i jorden, så hjælper mikroorganismerne med til at justere pH omkring plantens rødder. Og det har jeg valgt at tage til mig.

Personligt er pDer er dog nogle tommelfingerregler omkring pH, som kan være gode at skrive sig bag øret. Først og fremmest, så kan en frisk kompost, som ikke er helt omsat, have en lav pH. Sammen med for højt ledningstal, så kan den lave pH skade planternes rødder, når man bruger frisk og varm kompost i jordblandingen. Derfor vil jeg aldrig blande frisk og varm kompost i jorden nær rødder på følsomme og helt unge planter.

Omvendt har langtidskomposteret haveaffald, som du henter på genbrugspladsen, typisk en meget høj pH (ofte over 8). Vær derfor opmærksom, hvis du dyrker planter, der foretrække lave pH-værdier.

Erfaringer med hjemmelavet jord og købt jord uden spagnum

Jens Juhl og Karna Maj

Jens Juhl og Karna Maj er begge kendte haveformidlere, som selv fremstiller kompostjord til drivhus, krukker og såkasser. Kendetegnen for dem begge er, at de har en form for jordskiftesystem. Jord og kompost cirkulerer år for år mellem drivhus, pletter og såkasser, og til sidst kommer jorden tilbage til haven. Illustrationen på modsatte side viser, hvordan du kan lade din jord cirkulere, og den er lavet med inspiration i Karna og Jens' haver.

ØsterGRO

Taglandbruget ØsterGRO har sammen med agronom Simon Svane udviklet et smart system med vægekasser, som gør det muligt for ØsterGRO at dyrke drivhustomaterne i den samme slags jord, som de bruger i bedene, i stedet for i spagnum. Ved brug af vægerne kan man efterligne luft- og vandforholdene i en mark. Det betyder, at man i princippet kan bruge helt almindelig markjord eller havejord i kasserne. Med glasfibervæger forbindes plantekasserne med et vandbassin under kasserne. Tomatplanterne skal selv suge vandet op fra bassinet via vægen. Hvis du vil høre mere om dette system, kan du kontakte ØsterGRO på farmengro@gmail.com. ØsterGRO dyrker udelukkende i jord og kompost. De sår frø i Farmergødning Ø-kompost med et rigtig godt resultat. Tomater og chilier pletter de også i Ø-komposten.

Morten Bragdø fra Randesund Hagecenter

Hvis vi kaster blikket mod Norge, så ligger der i Kristianssand en planteskole, som har brugt kompostjord i stedet for spagnum gennem de seneste mange år. Jeg har talt med planteskolens ejer, Morten Bragdø, som er en rigtig kompostjordsentusiast.

Morten fortæller, at tomaterne smager bedst, når de dyrkes i naturlig jord (kompost). Mikroorganismene i jorden får de smagsnuancer frem, som ingen kunstgødning kan klare. Han fortæller også, at de på planteskolen ikke længere har sygdomme, fordi mangfoldigheden af mikroliv i jorden er så stor hos dem. Så stor en mangfoldighed kan man aldrig få i spagnum, der i udgangspunktet er så godt som sterilt.

Mia Stochholm

Mia Stochholm, indehaver af Urtehaver.dk, eksperimenterer også med at så og plette planter op i kompostjord. Mia laver kompostjord selv og har også erfaringer med Farmergødning Ø-kompost. Jorden er god til at blande i sårillerne i en stiv lerjord, men hvis man bruger den til at så frø i pletter, skal man være meget opmærksom på ikke at vande for meget, da den hurtigt klasker sammen og bliver iltfattig, fordi strukturen er så fin. Desuden har Mia oplevet, at der har været mange frø fra mælder i nogle af sækkene – de er heldigvis lette at luge væk. Når de afgrøder, hun har dyrket i Ø-komposten, er spiret, er de blevet store og flotte, og det lader til, at jordens næringsindhold er velafbalanceret. Til næste år vil Mia prøve at blande lidt snittet hamp i komposten for at give jorden den rette struktur til de store frø og planter.

Jordskiftesystem mellem drivhus, potter og såkasser

komposten er centrum

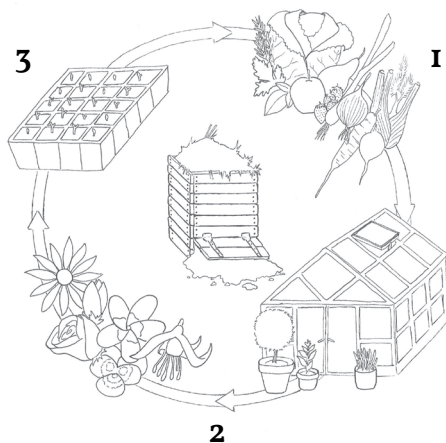
Afhængig af hvad du skal bruge jorden til, er der forskellige krav til struktur og næring-sindhold. Du kan lade din jord cirkulere mellem køkkenhave, drivhus, potter og såkasser. Komposten er i centrum for jordens kredsløb i haven. Når du løbende tilfører kompost til jorden, så giver du jorden næring og gør den mere let og luftig. På den måde tilpasser du struktur og indhold af næring til hvert enkelt formål

1. Brug jord fra køkkenhaven til drivhus og krukker:

Tilfører du din køkkenhave kompost og undgår at træde på jorden, så får du en lækker muldjord, som er let, luftig og rig på humus. sådan gør du: Brug opskriften på pottejord på side 8. Nu har du en kompostjord, som du kan bruge i dit drivhus og til krukker og potter. Husk at komme sand eller knuste potteskår i bunden af potten, så vandingsvandet nemt kan løbe ud af potten. Gøds evt. gennem sæsonen med f.eks. halvt omsat kompost.

2. Brug jord fra drivhuset til bede med sommerblomster og til såkasser: Du kan bruge drivhusjord fra sidste år til såjord eller bede med sommerblomster. Jorden er fattig på næring og har en luftig struktur og er derfor velegnet til såjord og til dyrkning af sommerblomster. sådan gør du: Bland 4 dele drivhusjord med 1 del kompost og evt. 1 del sand, hvis din jord er leret. Brug dog ikke jord, hvor der har været dyrket samme plantefamilie, som der skal sås i såjorden.

3. Jordens rejse i haven begynder forfra: Jorden fra såkassen – ja den ender jo som regel ude i køkkenhaven sammen med udplantningsplanterne. Nu kan jordens rejse fra køkkenhave til drivhus, potter og såkasser begynde forfra.

Sådan vander og gødsker du, når du bruger kompostjord i krukker og potter:

- *Lad der aldrig stå vand i bunden af potten.*
- *Lad jorden tørre lidt ud mellem hver vanding.*
- *Gødsik efter behov med flydende gødning og et tykt lag mindre omsat kompost.*
- *Dæk jorden med græsafklip eller andet grønt.*

Er kompostjord bedre for miljøet end spagnum?

Kimen til mit spagnumfri-projekt og til denne artikel blev sået for godt fire år siden. Jeg er vokset op i et hus med en kæmpestor, smuk og ret vild have og med to forældre, som hellere ville brække en arm end passe haven. Havebrug er altså på ingen måde noget, som jeg er blevet fodret med hjemmefra. Interessen for at lære at dyrke min egen mad som en del af en mere bæredygtig livsstil er altså kommet senere i livet. For fire år siden tog jeg mit første spæde haveinitiativ. Da jeg ikke selv havde en have, kastede jeg mig over mine forældres have. De ville gerne have nogle krukker med krydderurter.

Vi tog i plantecentret og købte nogle økologiske krydderurter og nogle krukker. Jeg delte bundterne, og nu skulle de i jorden – troede jeg. For en snak med gartneren, som passede mine forældres have, lærte mig hurtigt, at jeg ikke bare kunne komme jord i de krukker. Det har for dårlig dræningsevne, hvis du skal dyrke i krukker, fortalte han mig. I stedet skulle jeg køre i plantecentret og købe plantesække med gødsket spagnum. Mine måske naive selvforsyningsdrømme blev med ét smadret. Skulle jeg virkelig købe jord? Hvor kom det jord overhovedet fra?

Jeg satte mig for at undersøge, hvordan spagnum blev produceret, og hvor bæredygtigt det egentlig var, samt om der mon ikke kunne findes nogen alternativer. Dette blev starten på projektet om spagnumfri dyrkning.

Kompost eller spagnum?

Hvad er mest bæredygtigt – kompost eller spagnum? Lige så let som det var for mig at stille dette spørgsmål, lige så komplekst er svaret. Alt hvad vi mennesker gør for at producere mad, holde os varme og i live og glade, påvirker miljøet. Det gælder også dyrkningen af grønsager og prydblister, hvad enten det sker professionelt i gartnerier eller hjemme hos os selv. Det hele kræver transport, kørsel med maskiner og gødskning. Spagnumproduktionen har konsekvenser for miljø og klima, men det har produktionen af alternativer også. Der er ikke noget entydigt svar. Hver enkelt spagnum- såvel som kompostprodukt er produceret under vidt forskellige forhold, og bæredygtigheden af vækstmediet afhænger af, hvordan vækstmediet er fremstillet i det konkrete tilfælde.

Kokos, ekspanderet ler og træfibre

Det er kun fantasien, der sætter grænser for, hvad man kan bruge som vækstmedie. Nogle af de mere udbredte materialer er kokosfibre, ekspanderet ler og kompost fremstillet af eksempelvis træfibre. Kokosfiber kan købes i mange plantecentre i Europa og er markedsført som et alternativ til spagnum. Fibrene er restprodukt fra kokosproduktionen, men når vi køber det i Danmark, så er det blevet transporteret over store afstande. I stedet burde man måske udnytte det lokalt, der hvor restproduktet opstår?

Oftentimes ser man forskellige typer af ekspanderet ler i jordbaserede vækstmedier. Ekspanderet ler er relativt energitungt at fremstille, hvilket jo rejser spørgsmålet, om produktet rent klimamæssigt er bedre end spagnum.

Træfibre bruger man meget i England, men for at træ kan blive til kompost, bruges store mængder energi på at flæse træet til flis, og nogle gange tilføjes der urea, som også er enormt energitungt at producere, for at styre komposteringsprocessen.

Miljøpåvirkninger fra kompost

Storskalaproduktion af kompostjord har ligesom produktion af spagnum nogle miljøpåvirkninger. Nogle kompostprodukter er fremstillet af planter, som er specielt dyrket til formålet. Derved får man et meget homogent produkt, men der er naturligvis altid miljøpåvirkninger forbundet med at dyrke afgrøderne. Andre kompostprodukter bliver fremstillet af restprodukter, som ellers skulle have været affaldsbehandlet. Det giver god mening at genbruge ressourcerne i affaldet, men det kan være en udfordring at få produktet homogent nok til, at det kan fungere som vækstmedie – særligt hvis affaldet stammer fra mange forskellige kilder.

Hertil kommer overvejelser omkring selve komposteringen. Der vil altid blive udledt drivhusgasser fra en kompost, hvad end vi snakker industriel kompostering i store miler eller køkkenkomposten derhjemme. Hvis den f.eks. er for rig på kvælstof og for våd, så ud-

vaskes der store mængder kvælstof og der frigives stærke ildelugtende drivhusgasser som metan, lattergas og NOx'er fra komposten. En veludført og velpasset kompost frigiver dog ikke mere drivhusgasser, end den mængde kuldioxid, som blev optaget, da det organiske materiale voksede – og er altså CO²-neutral.

Ratingsystem på vej

I Storbritannien arbejder vækstmedieindustrien på at udvikle et pointsystem, som rater ansvarlighed og kvalitet af de vækstmedier, som forhandles. Hele dette system er udviklet for at skabe mere gennemsigtighed og forsyne professionelle gartnerier med vækstmedier, der er ansvarligt produceret og fungerer godt for dem, fortæller Paul Alexander fra Royal Horticultural Society, som er en del af den arbejdsgruppe, som udvikler ratingsystemet. Ratingsystemet er stadig ved at blive afprøvet og indtil videre kun til brug af vækstmediefabrikanter i Storbritannien.

Hjemmekompostens fordele

Der er altså et stykke vej, før vi kan få konkret viden om bæredygtigheden af de plantesække, vi køber. Vi havebrugere må altså indtil videre hver især lytte til vores egen maveførmelse og så købe eller hjemmeproducere vækstmedier herefter.

Jeg mener dog, at bruger man egne kompostjordsblandinger, så er dette rent miljømæssigt et bedre alternativ end at købe plantesække såvel som kompostjord fra genbrugspladsen. Når du bruger din egen kompost i jordblandinger, gør du affaldet til en ressource i stedet for et problem, som skal bortskaffes og behandles. Samtidigt erstatter du købte plantesække med dine egne blandinger. Dermed sparer du også alle de miljøpåvirkninger, som er forbundet med at producere og transportere vækstmediet – hvad enten det er baseret på kompost eller spagnum.

Tålmodighed er en dyd

Jeg har på et tidspunkt hørt, at det tager 10.000 timers øvelse at blive rigtig god til noget – lige meget om det drejer sig om at lære at synge, spille tennis eller lave mad.

Dette gælder muligvis også at lære at fremstille sin egen kompostjord til drivhus, pletter og såkasser. Jeg synes, at det er dybt fascinerende at lære fra f.eks. Jens Juhl og Karna Maj, som med deres mange års erfaring har fået jordproduktionen helt ind under huden. Men jeg må også indrømme, at jeg med mine få års erfaring stadig nogle gange får en dårlig spiring eller vækst i mine egne jordblandinger.

Det er surt, når det går galt. Særligt når man har sået frø i såkasser, og ingen af de dyrt købte frø kommer op. For ikke at gå helt død i jordfremstillingseventyret, så kan du vælge at starte ud med nogle små forsøg ved siden af din dyrkning med købt jord – og så udvide efterhånden, som du bliver mere sikker. Og når det lykkes – ja så er det altså det hele værd!

Læs mere: Du kan læse mere om, hvordan du laver en velomsat kompost, og hvordan du skaffer muldjord og sand til dine jordblandinger på havenyt.dk/saajord_og_pottemuld

Støt arbejdet med at fremme økologisk have dyrkning og levevis i hverdagen. Bliv medlem af foreningen Praktisk Økologi her oekologi.dk

Det kan virke lige så paradoksalt at købe jord i sække, som at købe drikkevand på flasker. Jorden ligger der jo, klar til brug i vores haver. Alligevel køber vi danskere mere end 100.000 tons jord - eller spagnum- hvert år til vores haver, krukker og altankasser.

Få viden om hvordan du undgår spagnum, læs mere inden i ...

Mere Liv Foredrag er realiseret af Landsforeningen Landsforeningen Praktisk Økologi med støttemidler fra Miljøstyrelsens Pulje til Grønne Ildsjele 2016.